

Numismatiska forskningsgruppen

Gunnar Ekströms professor i numismatik och penninghistoria

Omslagsbilder: Gustav Vasa, daler 1534, Lunds universitets historiska museums myntkabinett. Foto: Kenneth Jonsson.

Innehåll

Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria	3
Forskning	4
Publicering / Tryckta Skrifter	8
Egna publikationer	8
Jens Christian Moesgaard	9
Eeva Jonsson	11
Bo Gunnarsson	11
Bo Gunnarsson och Jens Christian Moesgaard	12
Kenneth Jonsson och Jens Christian Moesgaard	12
Kenneth Jonsson	12
Gitte Ingvarsson	12
Viacheslav S. Kuleshov	12
Lennart Lind	13
Förtroendeuppdrag	13
Jens Christian Moesgaard	13
Kenneth Jonsson	13
Redaktions- och layout-arbete	14
Undervisning	15
Konferenser och offentliga föredrag mm	17
Myntbestämningar	20
Gotland	22
Halland	25
Uppland	26
Västergötland	27
Västmanland	28
Öland	30
Hedersbetygelser	30
Studiesamling och arkiv	32
<i>Numismatikens metoder IV: periodisering</i>	
<i>Jens Christian Moesgaard</i>	33
Numismatiska forskningsgruppen 2023	46

Institutionen för arkeologi och antikens kultur

Numismatiska Forskningsgruppen

Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria

Verksamhetsberättelse 2023

Numismatiska forskningsgruppen (NFG) / Stockholm Numismatic Institute (Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria) inrättades 1979 och är helt externfinansierad tack vare Gunnar Ekströms Stiftelse för numismatisk forskning. NFG tillhörde först Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR). Från år 1994 är NFG knuten till Stockholms universitet och sedan år 2005 som en del av Institutionen för arkeologi och antikens kultur.

Verksamhetens syfte är att undervisa och forska i numismatik och penninghistoria. Det sker genom att sätta mynten in i ett större sammanhang – ekonomiskt, politiskt, administrativt och socialt. Forskningen vid NFG är främst inriktad mot svenska och nordiska mynt och myntfynd från vikingatid och medeltid. Numismatik ingår som en del i arkeologiundervisningen på Institutionen för arkeologi och antikens kultur.Handledning sker vid uppsatsskrivning samt på doktorandnivå.

Jens Christian Moesgaard är den tredje som innehar Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria efter Brita Malmer (1979–1992) och Kenneth Jonsson (1992–2020). Kenneth Jonsson är fortfarande aktiv som emeritus vid NFG.

Numismatiska forskningsgruppen ger ut en mängd olika publika-

tioner, flera av dem är digitala och de finns i PDF-format på www.su.se/numismatiska-forskningsgruppen/om-forskningsgruppen#publikationer

Tryckta publikationer:

- CNS-serien – ett projekt där alla vikingatida myntfynd (ca 800–1140) i Sverige ska publiceras. Nio tryckta volymer är publicerade mellan 1975–2010. Därefter har supplement till de tryckta volymerna publicerats digitalt på hemsidan.
- Commentationes-serien – monografier om vikingatida mynt (9 band).
- Serien Stockholm Studies in Numismatics (1 band).

Publikationer tillgängliga på hemsidan:

- Metallanalyser av mynt, 5 st
- Roman Denarii, 4 st
- Stockholm Studies in Late Roman and Early Byzantine Solidus Coinage, 1 st
- Tidskriften Myntstudier, 37 st
- Studentuppsatser, 108 st
- Verksamhetsberättelse, 23 st (åren 1988–2009 samt åren 2020–2022)

Här finns även information om de avhandlingar som har skrivits hos Numismatiska forskningsgruppen.

Forskning

I april kom den av många efterfrågade *Serpents and Crosses* från tryckeriet. Det är den av Brita Malmer (1925–2013) postumt utgivna tredje delen i serien *Commentationes de Nummis in Saeculorum IX-XI in Suecia Repertis, Nova series*. De två tidigare volymerna, *The Sig-tuna Coinage c. 995–1005* och *The Anglo-Scandinavian Coinage c. 995–1020* kom ut 1989 respektive 1997. De tre volymerna ges ut av

Vitterhetsakademien i samarbete med NFG och med Kenneth Jonsson som ansvarig redaktör. Tryckning, översättning samt visst stöd i arbetet med att slutföra det efterlämnade manuskriptet har finansierats via Gunnar Ekströms Stiftelse för Numismatik. *Serpents and Crosses* omfattar med sina 557 sidor en uppdatering av de allra tidigaste Hedeby och Ribe-präglade mynten som Malmer tidigare behandlat i sin doktorsavhandling *Nordiska Mynt före år 1000* som utkom 1966. Därutöver följer en fortsättning av de två tidigare volymerna där skandinaviska imitationer av bl.a. Knut den stores engelska mynttyper *Pointed Helmet* och *Short Cross* behandlas. Avslutningsvis görs en analys av den i Lund präglade *Orm*-typen. Bo Gunnarsson har utfört en stor arbetsinsats med redigeringen av Malmers manus, som inte var färdigt vid hennes död (se *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2023:1, s. 17–19). Det omfattande layoutarbetet har genomförts av Ylva Öd på NFG. Översättning av texten tillsammans med viss språk- och korrekturgranskning för övriga delar i boken har Alan Crozier stått för.

Inom det *projekt på Gotland* som leds av Kenneth Jonsson och Majvor Östergren fortsatte undersökningarna med metalldetektor. På två områden med vikingatida mynt resp. romerska denarer är fyndförhållandena komplicerade med ett flertal skatter. År 2023 hittades bl.a. ett antal mynt; 14 romerska denarer, 59 vikingatida, 3 medeltida, och 9 från nyare tid.

Gitte Ingvardson var anställd på NFG som forskare från november 2022 till februari 2023. Hon arbetade med de *432 i huvudsak medeltida mynt som hittades i Lunds domkyrka år 1833*. Mynten påträffades i samband med att kyrkans korstolar, som är från mitten av 1300-talet, flyttades. Vetskapen om vilka mynt som kommer från fyndet har tyvärr gått förlorad genom åren, men det går till en viss del rekonstruera fyndet baserat på förteckningar över fyndfördelningen som skedde år 1834. Korsstolsfyndet skiljer sig från fynd av mynt i andra kyrkor i Skandinavien genom att det går att koppla de 432 mynten till en historiskt avgränsad social grupp, nämligen domkyrkans kaniker. Det numismatiska materialet ger därmed en unik inblick i den religiösa elitens myntanvändning och utgör ett viktigt forskningsbidrag till vår

övergripande förståelse av de talrika myntfynden från de skandinaviska kyrkornas golv. Resultatet av Gittes arbete är publicerat i NFG:s internettidsskrift *Myntstudier*.

Tack vare ett resebidrag från Sven Svenssons stiftelse för numismatik, kunde Jens Christian Moesgaard, Kjell Holmberg och Bo Gunnarsson göra en forskningsresa i september 2023. De besökte *Bibliothèque nationale de France* och *La Monnaie de Paris* för att studera och registrera deras samlingar av medeltida svenska, danska och norska mynt (se reserapport *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2023:8). Samlingen visade sig vara mycket mer intressant och omfattande än väntat. Cirka 200 mynt registrerades och fotograferades. Tanken är att publicera den i bokform om möjligheter till finansiering ges. Målsättningen är att publiceringen sker under 2024.

Eeva Jonsson är antagen som doktorand vid Åbo universitet, Institutionen för arkeologi. Avhandlingsarbetet *Fluctuations in the import of coins from the German Empire c. 950–1145* är finansierad av Gunnar Ekströms stiftelse för numismatisk forskning. Arbetet handleds av Jussi-Pekka Taavitsainen och Jens Christian Moesgaard. Projektet baserar sig på hennes sammanställning av vikingatida tyska mynt i svenska fynd i en databas vid Numismatiska forskningsgruppen, Stockholms universitet. Eeva har under året arbetat heltid som antikvarie vid Statens historiska museer, med uppdrag att tillgängliggöra museets myntsamlingar.

Direktören för Ukrainas Nationalmuseum Fedir Androschuck leder projektet *Norrlands silverskatter och socio-ekonomiska nätverk under vikingatid – tidig medeltid*. I november 2023 skickades artikeln ”Viking-Age silver hoards in Norrland” till redaktionskommittén för boken ”Viking Connections. Proceedings of the 19th Viking Congress, Wales and North-West England, 2022”. Boken kommer att publiceras av Liverpool University Press. Artikeln är accepterad av bokens redaktionskommitté och är under språkgranskning. Under 2023 ägnade Fedir forskningstid åt studier av en ny skatt av Volodymyr och Svyatopolks mynt som påträffades 2020 i Gorodnytsia. Tillsammans med sina medarbetare Zinaida Zraziuk och Olexii Andreev till identi-

fierade han stampar och eventuella silverkällor. Målet är att sammanfatta deras observationer i en gemensam artikel som ska ventileras på seminariet "Standardisation as an imperial practice of Byzantine soft power" som kommer att arrangeras av Leibniz Centrum för arkeologi i Mainz i januari 2025. Fedir samarbetar även med Eeva Jonsson i anslutning till hennes doktorsavhandling.

Lennart Lind har under 2023 arbetat med att förbereda nya publikationer av *denarfynnen från Sindarve på Gotland (1870) och Flintarp i Halland (1928–1931)*, samt med en artikel om *denarimitationerna i Hulterstad-Uggårde-gruppen*, representerad i Sverige, Ungern och Ukraina. Arbetet med publikationen av *denarfyndet från Sojvide på Gotland (1874)*, inom serien Roman Denarii. Hoards and Stray Finds in Sweden, är nu så gott som avslutat. Lennart Lind har även fungerat som granskare av en bok som skall utkomma i Polen, *Barbarian and Roman Fakers. Manufacture and use of counterfeit Roman Imperial denarii on both sides of the limes*, utgivare Arkadiusz Dymowski och Kyrlo Myzgin. Han har publicerat en artikel, "Nya denarimitationer inom Hulterstad-Uggårde- och Venus Victrix-gruppen" i *Myntstudier* 2023:1, som en del i förarbetet med artikeln om Hulterstad-Uggårde-gruppen.

Jens Christian Moesgaard har färdigställt en artikel, som baseras på en genomgång av ett antal rapporter från *Arkeologernas utgrävningar av vikingatida platser* i Mälardalen, med fokus på lösfynd av mynt och deras belägg för hur aktiv myntcirkulationen var. Han har desutom sammanfattat sina resultat beträffande *kungens roll i utmyntningen som skedde i Lund på 1000-talet* i en artikel som kommer att ingå i en samlad publikation från vikingakongressen (Viking Congress) i Liverpool juli 2022. Han har skrivit ett bidrag om *utmyntningen i Lund ca 995–ca 1440* till ett planerat verk, på engelska, som ska förmedla forskningsstatus rörande Lunds medeltid för en internationell publik. Han arbetar även med *fynd från utgrävningar i Sigtuna*, i samarbete med Sigtuna museum.

Jens Christian Moesgaard har dessutom skrivit klart en artikel om *de 3200, i huvudsak romerska mynt, som hittats från 1600-talet fram*

till i dag på kultplatsen *Le Vieil-Evreux* i Normandie (samarbetspartner Mission archéologique départementale de l'Eure). Manuskriptet är inlämnat för publicering i tidskriften *Revue Archéologique de l'Ouest*. Han arbetar med att färdigställa två projekt, ett om *vikingarnas utmyntningar i Normandie på 900-talet* (samarbetspartner: IRAMAT, UMR 5060 CNRS/Université d'Orléans och Le Studium, Région Centre-Val-de-Loire) och ett om *myntanvändning på landsbygden i Danmark under medeltiden*, mot bakgrund av de många nya metall-detektorfynden (samarbetspartner: Museum Vestsjælland och Nationalmuseum, Köpenhamn). Jens Christian blev inbjuden att ingå i en forskargrupp för att bearbeta det stora *fyndet från Schaprode på Rügen i Tyskland*, som innehåller ett antal danska Harald Blåtand mynt. Projektet leds av Dr Michael Schirren, och ett uppstartsmöte anordnades i Schwerin 28 september–1 oktober av Landesamt für Kultur und Denkmalpflege Mecklenburg-Vorpommern/Landesarchäologie.

Publicering / Tryckta Skrifter

Egna publikationer

Årets höjdpunkt var publiceringen av *Brita Malmers efterlämnade arbete om vikingatidens mynt*, som Vitterhetsakademien gav ut i samarbete med NFG. Läs mer om det under "Forskning".

I slutet av året hade vi dessutom den stora glädjen att lansera en ny referegranskad publikationsserie – *Stockholm Studies in Late Roman and Early Byzantine Solidus Coinage* (Svensk Numismatisk Tidskrift 2023:7, s. 166 & Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 2023 nr. 4, s. 124). Seriens huvudredaktör är Jens Christian Moesgaard, medan Svante Fischer fungerar som biträdande redaktör. Syftet är främst att publicera solidusfynd och viktiga myntsamlingar av solidi från Skandinavien. Dessa kommer successivt publiceras landskap för landskap. Vidare kommer jämförande studier av solidusfynd från Europa och Medelhavsområdet att presenteras. Publikationsserien föreligger i två olika format: kortare Occasional Papers publiceras som e-publication. Längre monografier kommer att publiceras i pappersformat. Första

volymen av Occasional Papers, ”The Late Roman and Early Byzantine Solidi of Småland”, är en studie av solidusfynd och myntsamlingar från Småland, författad av Svante Fischer.

Myntstudier, som kan laddas ner från forskningsgruppens hemsida, utkom med ett nummer på 48 sidor i december 2023. Den innehåller fem artiklar:

- Gitte T. Ingvarsson, Mellem riller og revner – Rekonstruktion og nytolkning af 500 års mønthistorie under Lunds domkirkes korstole.
- Anton Larsson, Olsborgsklippingen: Ett bortglömt myntfynd från Naverstads socken, Bohuslän.
- Albin Hedin, Cirkulationen av Erik av Pommerns kopparsterling i medeltida Danmark.
- Lennart Lind, Nya denarimitationer inom Hulterstad-Uggårde och Venus Victrix gruppen.
- Ivar Leimus, Ett unikt exemplar från Reval – vad är det?

Jens Christian Moesgaard

”Passiv akkumulering eller aktivt omløb? Brug af sølv i vikingetiden i lyset af enkeltfund af mønter, betalings sølv og vægtkodder”, *Fornvænnen* 118, 2023:4, s. 239–258 (peer-reviewed, forskning, vikingatid).

”Pecks – new findings and future perspectives”, in Erki Russow, Viktors Dabolinš and Valter Lang (red.), *From Hoard to Archive Numismatic Discoveries from the Baltic Rim and Beyond Studies in Honour of Ivar Leimus*, Tartu 2023, s. 115–44 (peer-reviewed, forskning, vikingatid).

(tills. med Florent Audy) “La politique d’acquisition d’Achille Deville, premier conservateur du musée des Antiquités : l’exemple des monnaies anglaises”, *Bulletin de la Société française de numismatique* 78–6, 2023, s. 196–204 (forskning, medeltid, samlingshistoria).

(tills. med Marie-Laure Le Brazidec) “Les collections numismatiques du musée des Antiquités de Rouen”, *Bulletin de la Société française*

- se de numismatique* 78–6, 2023, s. 189–196 (samlingshistoria).
(tills. med Thibault Cardon & Jacques Labrot) “Le mobilier numismatique”, in Vincent Carpentier & Cyril Marcigny (red.), *Pont-de-l’Arche et le fort d’Alizay-Igoville (Eure). Les fortifications de la Seine normande, de l’âge Viking à la guerre de Cent Ans*, Caen 2023, s. 175–209 (peer-reviewed, forskning, antiken, medeltid, nyare tid).
- (tills. med Christoph Kilger) ”Myntfynden Västergarn 2022, Snauvalds 1:2, Hamngården 1:2”, in Christoph Kilger (red.), *Tidig medeltida bebyggelse, hamnområde och fiske i Västergarn Arkeologisk undersökning 2022* (Arkeologiska fältrapporter nr 25), Uppsala universitet Campus Gotland 2023, s. 158–162 (myntbestämningar, vikingatid, nyare tid).
- Bidrag till Pierre Wech, «Les monnaies et jetons découverts sur le site du Manoir du Long Buisson», in Gilles Deshayes (red.), *Rapport d’opération de fouille archéologique. Évreux / Guichainville / Le Vieil-Evreux (27) - Le Long Buisson*, Mission archéologique départementale de l’Eure, Le Vieil-Evreux, 2023, band 2, s. 209–229 (forskning, medeltid, nyare tid).
- (tills. med Sven Isaksson) “Numismatikens metoder III: metalanalyser og kildekritik”, *Numismatiska Forskningsgruppen – Gunnar Ekströms professur i numismatik, Verksamhetsberättelse 2022*, Stockholm 2023, s. 33–43 (populärvetenskap).
- Recension av Trésors monétaires XXVII, in *Revue Numismatique* 180, 2023, s. 494–499.
- Recension av Florent Audy, Suspended Value, in *Revue Numismatique* 180, 2023, s. 499–502.
- “Numismatiska Meddelanden og andre publikationer”, *Jubileumsbok. Svenska Numismatiska Föreningen 1873-2023 (Numismatiska Meddelanden LXIII)*, Stockholm 2023, s. 27–46 (forskningshistoria).
- “Genstande fra Sven Svenssons samling på Ekonomiska Museet/Kungliga Myntkabinettet”, *Jubileumsbok. Svenska Numismatiska Föreningen 1873–2023 (Numismatiska Meddelanden LXIII)*, Stockholm 2023, s. 109–118 (populärvetenskap).

- ”Hvordan detektoren ændrede billedet”, *Skalk* 2023:5, s. 4–8 (populärvetenskap, vikingatid).
- ”Concevoir une politique monétaire. La renovatio monetae dans le duché de Normandie” & ”Un détail, symbole de dévaluation. Une monnaie normande”, in Thibault Cardon, Pierre-Marie Guihard (red.), *Étudier les monnaies anciennes. Les terrains du numismate*, Caen, 2023, s. 46–49 (populärvetenskap, vikingatid).
- ”Antik krokodille er stadig aktuell – fra mønt til byvåben”, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2023, no 1, s. 18 (populärvetenskap, antiken, heraldik).
- ”Brugte man penge på landet i gamle dage?” *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2023, no 1, s. 19 (boktips).
- ”Mønter på landet i middelalderens Skåne”, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2023, no 2, s. 58–60 (forskning, medeltid). (tills. Med Dominique Antérieur och Béatrice Coullaré), [Hommage à Jacqueline Delaporte], *Bulletin de la Société françaises de numismatique* 78–6, 2023, p. 267–268 (personalia).
- [Peter Ilisch (1947–2023)], *Bulletin de la Société françaises de numismatique* 78–6, 2023, p. 269–270 (nekrolog).
- ”Peter Ilisch 1947–2023”, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2023:4, p. 125 (nekrolog).

Eeva Jonsson

- ”The Viking-Age Edånger hoard and a numismatic connection between northern Sweden and Estonia”, i *From hoard to archive. Numismatic discoveries from the Baltic Rim and beyond. Studies in honour of Ivar Leimus*. Muinaisaja teadus 30 (reds. Erki Russow, Viktors Dābolinš och Valter Lang), Tartu 2023, s. 105–114 (forskning, vikingatid, peer-reviewed).

Bo Gunnarsson

- ”Brita Malmer – Serpents and Crosses”, *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2023:1, s. 17–19 (forskningshistoria).
- ”Moneyers, die-cutters, and interaction between mints – a reflection

on the ‘Everlöv’ hoard”, i (red E. Russow, V. Dāboliņš och V. Lang) *From Hoard to Archive, Numismatic Discoveries from Baltic Rima and Beyond. Studies in Honour of Ivar Leimus*, Tartu, 2023, s. 159–188 (forskning, vikingatid, peer-reviewed).

Bo Gunnarsson och Jens Christian Moesgaard

(tills. med Kjell Holmberg) ”På uppdrag i Paris”, *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2023:8, s. 177–182 (forskningsresa, vikingatid, medeltid)

Kenneth Jonsson och Jens Christian Moesgaard

(tills. med Nanouschka Myrberg Burström, Annica Ewing, Ragnar Hedlund, Birgitta Hårdh, Gitte Ingvardson, Christoph Kilger, Linda Lundberg) ”Debatt. Ny försäljning av stulna mynt”, *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2023:8, s. 188 (debatt).

Kenneth Jonsson

”When did Viking-Age coin hoards start to be found in northern Europe?” i *From hoard to archive. Numismatic discoveries from the Baltic rim and beyond. Studies in honour of Ivar Leimus* (red. E. Russow, V. Dabolins och V. Lang). Muinsaja Teadus 30. Tallinn 2023, s. 61–78 (forskning, vikingatid, peer-reviewed).

Gitte Ingvardson

”Mellem riller og revner – Rekonstruktion og nytolkning af 500 års mønthistorie under Lunds domkirkes korstole”, *Myntstudier* 2023:1, s. 1–26 (forskning, medeltid).

Viacheslav S. Kuleshov

(tills. m. Jonathan Shepard) ”Ibn Fadlan’s Kitab: Text and afterlife”, *Muslims on the Volga in the Viking Age: In the Footsteps of Ibn Fadlan* (red. Jonathan Shepard och Luke Treadwell), London, New York, Oxford, New Delhi, Sydney 2023, s. 15–27 (forskning, vikingatid, peer-reviewed).

Lennart Lind

”Nya denarimitationer inom Hulterstad-Uggårde- och Venus Victrix-gruppen”, *Myntstudier* 2023:1, s. 38-43 (forskning, antiken).

Förtroendeuppdrag

Jens Christian Moesgaard

- Ledamot av den vetenskapliga kommittén för den nya permanenta utställningen av Bayeuxtapeten
- Ledamot av den vetenskapliga kommittén för *Revue Numismatique*, Paris
- Ledamot av den vetenskapliga kommittén för *Journal of Archaeological Numismatics*, Bryssel
- Ledamot av kommittén för organiseringen av Journées Numismatiques i Rouen i juni 2023
- Ledamot av styrelsen för Svenska Numismatiska Föreningen
- Suppleant i Sven Svenssons Stiftelse
- Ledamot av styrelsen för Selskabet Den Kgl. Mønt- og Medallesamlings Venner (sedan november 2023)
- Författare av de danska och isländska bidragen till *Survey of Numismatic Research*, som publiceras vart sjätte år.
- Redaktör för Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad
- Peer-Reviewer för flera tidskrifter och sakkunnig i olika ärenden
- Associerad med Centre de Recherches Archéologiques et Historiques Anciennes et Médiévales (CRAHAM) Unité Mixte de Recherche 6273, Université de Caen

Kenneth Jonsson

- Ledamot av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien.
- Ingår i referensgrupp för undersökningarna av vraket efter regalskeppet Kronan.

Redaktions- och layout-arbete

Redaktionellt och layoutarbete tar mycket plats i NFG. Ovan nämns Bo Gunnarssons arbete med att redigera och färdigställa *Brita Malmers efterlämnade manuskript "Serpents and Crosses"* om nordiska vikingatida mynt. NFG ger också ut en rad publikationer, till exempel internettidskriften *Myntstudier* och den nya serien *Stockholm Studies in Late Roman and Early Byzantine Solidus Coinage*. Vi har förmånen att ha vår egen layoutare, Ylva Öd, som ansvarar för den grafiska utformningen av dessa publikationer. Särskilt arbetet med *Serpents and Crosses* har varit mycket omfattande och, om vi får säga det själva, mycket lyckat.

Jens Christian Moesgaard var chefredaktör för *Jubileumsbok. Svenska Numismatiska Föreningen 1873–2023*, som är volym 43 i föreningens serie *Numismatiska Meddelanden* och den utkom till föreningens 150-årsjubileum i maj. Jubileumsboken innehåller ett antal tematiska artiklar som speglar föreningens verksamhet över tid.

Dessutom förbereder Jens Christian Moesgaard tre efterlängtnade publikationer i samarbete med Nationalmuseet i Köpenhamn. Den ena handlar om det stora *vikingatida skattfyndet från Grisebjerggård, Sydvästra Själland, nedlagt efter 942/943*. NFG:s tidigare medarbetare Gert Rispling bidrar med bestämningar av de islamiska mynten. Allt som återstår är att ta fram konkordanslistor och att bearbeta myntfotona. Det är planerat att denna monografi ska ges ut av Nationalmuseet.

Den andra publikationen är utgivningen av föredragen från *Nationalmuseets symposium om Islamiska mynt från vikingatiden*. Symposiet hölls i "Det danske hus" i Damaskus, november 2007. Bland artikelförfattarna finns bland andra Gert Rispling och Christoph Kilger (Uppsala universitet/Campus Gotland). Redigeringen är klar och i januari 2022 avtalades det med Nationalmuseet, att publikationen ska ges ut i Stockholm i skriftserien, *Commentationes de Nummis in Saeculorum IX–XI in Suecia Repertis, Nova series*. Under 2022 och 2023 har Ylva Öd layoutat bidragen. Det återstår endast ett fåtal kompletteringar och avslutande korrekturarbete.

Den tredje publikationen är utgivningen av *Reerslev-fyndet från Själland*, med bland annat runmynt från slutet av Svend Estridsens regeringstid (1047–74), präglade i Lund. Manuskriptet skrevs av Victor Palsted Bizoev under hans praktik på Nationalmuseum i Köpenhamn 2017 under handledning av Jens Christian Moesgaard, som har åtagit sig att färdigställa manuskriptet för publicering hos förlaget Numismatik og Pengehistorie.

I oktober 2018 var Jens Christian Moesgaard medarrangör för ett symposium om *myntväsendet i Västeuropa på 900- och 1000-talen* med tonvikt på Frankrike. Symposiet organiserades av Le Studium/Loire Valley Institute for Advanced Studies och l'École pratique des hautes études och det ägde rum i Orléans och Paris. Jens Christian arbetar tillsammans med de andra arrangörerna Marc Bompaire, Bruno Foucray och Guillaume Sarah med publiceringen av föredragen. Publikationen planeras att utges av Publications du CRAHAM/Presses Universitaires de Caen.

Jens Christian är också huvudredaktör för *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, som ges ut av Nordisk Numismatisk Union, som är en sammanslutning av numismatiska föreningar, museer och universitetsinstitutioner i Norden. Tidningen innehåller artiklar, recensioner, personalia och olika meddelanden om numismatiska ämnen relaterade till Norden. Den ges ut på de nordiska språken och utkommer fyra gånger per år på totalt 128 sidor.

Undervisning

Kursen *Mynt som arkeologisk och historisk källa* med Jens Christian Moesgaard som kursansvarig introducerades år 2020. En av studenterna, Ingemar Svenson, skrev mycket positivt om kursen i Svensk Numismatisk Tidskrift oktober 2021, s. 145. Genom en rad konkreta exempel ger kursen en introduktion till numismatikens metoder och till myntfyndens potential som källmaterial inom historia och arkeologi.

Under höstterminen 2023 gavs kursen för fjärde gången. Den pågick från den 30/10 till och med den 14/1. Det är en kurs på grund-

nivå som ger 7,5 HP och den är öppen för alla. Kursen ges kvällstid och bland studenterna finns det både arkeologistudenter, myntsamlare och allmänt intresserade.

- Måndag 30/10. Introduktion till kursen. Introduktion till mynt och myntfynd (Jens Christian Moesgaard)
- Måndag 6/11. Beskrivning och datering av mynt (Jens Christian Moesgaard)
- Måndag 13/11. Databaser och spridningskartor (Kenneth Jonsson)
- Måndag 20/11. Tolkning av skattfynd och mynt som historisk källa (Jens Christian Moesgaard)
- Måndag 27/11. Stamp- och viktstudier (Bo Gunnarsson)
- Måndag 4/12. Icke-monetär/ekonomisk användning av mynt (Nanouschka Myrberg Burström)
- Måndag 11/12. Metallanalyser (Sven Isaksson och Eeva Jonsson)
- Måndag 18/12. Användning av metalldetektor och numismatik (Magnus Lindberg)
- Måndag 8/1. Arkeologisk kontext (Jens Christian Moesgaard)
- Onsdagen 10/1. Studiebesök på Ekonomiska Museet/Kungl. Myntkabinetten. Program: Ekonomiska museet/Kungl. Myntkabinetten genom tiderna. Myntfynd och accession (Adrian Klang Tornberg). Digitalisering av samlingarna (Eeva Jonsson). Historiska museets vikingautställning (visning av utställningen) (Florent Audy)

Dessutom gav Jens Christian Moesgaard 7. september en *allmän introduktion till numismatik* på kursen Arkeologi I (kursansvarig Nanouschka Myrberg Burström) och föreläste 27. september om *mynt i kultiska kontexter* på masterkursen (kursansvarig Fredrik Fahlander).

Under vårterminen handledde Jens Christian Moesgaard inom Arkeologi (II) Jonathan Lissels uppsats *Helgon på mynt under senmedeltid: Skandinavien*. Jonathan sammanställde en lista över de relevanta mynten och försökte tolka anledningen till varför helgonen avbildades på mynten. Detta gällde särskilt de nordiska ländernas nationalhelgon Sankt Erik, Olav och Knut. Albin Hedin skrev sin masteruppsats under vårterminen: *Myntcirkulation i Skåneland under Erik av Pommern. Inhemska och utländska mynt ca 1396–1439*.

Albin gick igenom alla publicerade fynd från ”Skåneland” som innehöll mynt från Erik av Pommerns tid och beskrev myntcirkulationens utveckling under kungens långa regeringstid. Han tittade särskilt på förhållandet mellan landsbygd och stad och även på andelen utländska mynt i cirkulation, och jämförde det med tidigare forskning om myntcirkulationen i dagens Danmark. Därefter har Albin fortsatt att arbeta med kopparsterlingens roll i Danmark, vilket har resulterat i en artikel i *Myntstudier* 2023:1.

Under höstterminen handledde Jens Christian Moesgaard två kandidatuppsatser. Måns Emnéus Ekström skrev om *Islamisk skrift i vikingatida gravar; En analys av gravar i Uppland med islamiska myntsmycken från vikingatid (800–970)*. Måns gjorde en grundlig analys av gravskick och gravgåvor i gravar med myntsmycken, samt om formgivningen av smycket tog hänsyn till myntens motiv. Syftet var att se om myntens islamiska ursprung spelade en roll för valet av dem till smycken. Måns fortsätter att arbeta med ämnet med sikte på en artikel i *Myntstudier*. Emilia Jakobssons uppsats *Myntens mystik på medeltiden: En undersökning av offerspill i danska och norska kyrkor* handlade om myntfynd från utvalda kyrkor i Danmark och Norge. Hon tog sin utgångspunkt i Henrik Klackenbergs teori, som förklarar förekomsten av mynt i kyrkgolv som ett resultat av förlust i samband med offer och kollekt, så kallat offerspill, och undersökte om denna teori även gällde i Norge och Danmark.

Uppsatserna finns tillgänglig på NFG:s hemsida.

Jens Christian Moesgaard lät två skolelever, som gjorde sin prao på Institutionen, göra praktik hos NFG under en dag i hösten. De lärde sig om numismatik och fick också möjlighet att bestämma svenska mynt från 1700- och 1800-talen.

Konferenser och offentliga föredrag mm

Numismatiska Forskningsgruppen var under 2023 värd för tre forskarseminarier, som ingick i Institutionen för arkeologi och antikens kulturs seminarieriserie. Den 22 februari presenterade Gitte Ingvardson

sitt projekt, genomfört hos NFG, som handlade om fynden under *korstolarna i Lunds domkyrka* (se ovan under forskning). Den 18 oktober, föreläste Claus Feveile (Sydvestjyske museer) om *Ribe och dess myntpräglning på 700- och 800-talen*. Nya fynd kastar nytt ljus över denna myntning, som NFG:s första professor Brita Malmer har arbetat med. Den 1 november berättade Jesper Hansen (Svendborg museum) om *Havsmarken, en blomstrande vikingahamn på Ærø*. Denna plats var helt okänd tills den lokaliserades med en metalldetektor 2008. Sedan dess har många fynd gjorts, och det är nu en av Danmarks största vikingatida hamnar.

Lördagen den 14 oktober uppmärksammade Svenska Numismatiska Föreningen, Ekonomiska Museet/Kungliga Myntkabinettet och Numismatiska Forskningsgruppen, Stockholms Universitet, *utgivningen av Brita Malmers bok Serpents and Crosses* (se ovan under forskning). Boksläppet ägde rum i Hörsalen på Statens historiska museer (Svensk Numismatisk Tidskrift 2024:3, s. 63-65). Curt Ekström, ordförande i Svenska Numismatiska Föreningen, hälsade välkommen och gav sedan ordet till Brita Malmers dotter Elin, som berättade om sin mors framstående arbetsmoral och pliktökänsla inför uppgiften. Kenneth Jonsson fortsatte med en genomgång av Britas mångsidiga arbete som forskare och föregångare inom ämnet. Nästa talare var Bo Gunnarsson som berättade om hur stampstudier helt revolutionerat forskningen om vikingatida mynt. Claus Feveile presenterade Damhusskat-ten, som innehåller 262 penningar från 800-talet av typen Face/Deer looking forward samt fyra exemplar med Ship/Deer, som Claus överty-gande tolkade som halv-penningar. Slutligen berättade Jens Christian Moesgaard om den helt nya bilden av de tidigaste myntningarna i Lund som vi numera har, tack vare Britas forskning. Boken har även lanserats i samband med myntmässorna Frimynt i Helsingborg, Norrköpings Myntklubbs myntmässa (i båda fallen delat bord med Svenska Numis-matiska Föreningen) samt Møntbørsen i Köpenhamn.

Nordisk Numismatisk Symposium ägde rum i Stavanger den 1–2 juni 2023, med temat Monetary borders and frontiers. Som en del av symposiet presenterade de flesta nordiska numismatiska institutioner-

na sin verksamhet. Från NFG deltog Eeva Jonsson. Hon presenterade *NFG:s verksamhet under de senaste fyra åren*. I rollen som antikvarie vid Statens historiska museer höll hon även en presentation på temat *Digitalisering av Bror Emil Hildebrands samling*. Samlingens namn syftar inte på att Bror Emil Hildebrand ägde samlingen – men det var han som publicerade Kungl. myntkabinettets samling som en systematisk samling. Eeva har hela året 2023 arbetat med att digitalisera de ca 11 500 mynt som ingår i samlingen. I december 2023 tillgängliggjordes hela samlingen online för forskare och allmänheten. Eevas presentation var en del av presentationen som handlade om alla pågående projekt på Ekonomiska museet – Kungl. myntkabinettet. Hon presenterade museets verksamhet tillsammans med museichef Cecilia von Heijne och antikvarie Florent Audy.

La Société française de numismatique anordnar varje år *Journées numismatiques* den första helgen i juni i en stad utanför Paris i samarbete med lokala aktörer. År 2023 föll valet på Rouen, Normandies största stad. De lokala samarbetsparterna var Musée des Antiquités (métropole de Rouen) – Jens Christian Moesgaards första arbetsplats 1992–1995 – och Centre de Recherches Archéologiques et Historiques Anciennes et Médiévales vid universitetet i Caen, där Jens Christian är tillknuten som extern forskare i samband med sina studier av vikingatida mynt i Normandie. Jens Christian deltog i anordnandet av symposiet och höll tillsammans med Marie-Laure Le Brazidec ett föredrag om museets myntsamlings historia, och tillsammans med Florent Audy ett föredrag om museets samling av Vilhelm Erövrarens mynt, samt guide på en vandring i stadens historiska kvarter. Föreläsningarna publiceras i juninumret av Bulletin de la Société française de numismatique.

I maj firade *Svenska Numismatiska Föreningen sitt 150-årsjubileum* med föreläsningar, museibesök, banketter och jubileumsauktion (Svensk Numismatisk Tidskrift 2023:5, s. 105–112). Vid detta tillfälle presenterade Jens Christian Moesgaard föreningens jubileumsbok, som han varit huvudredaktör för.

Den 29–31 mars var Fryske Akademy värd för ett internationellt symposium i Leeuwarden, Nederländerna, på temat *Silver in Early*

Medieval Europe: Sources and Movement. Från Sverige deltog Nalouschka Myrberg Burström, Christoph Kilger och Jens Christian Moesgaard. Jens Christian berättade om karolingiska mynt i Skandinavien, en fyndkategori som har ökat kraftigt på senare tid till följd av användandet av metalldetektorer.

Jens Christian Moesgaard föreläste två gånger om *metalldetektorfynd i Danmark respektive Sverige*. Första gången var på Dansk Numismatisk Förenings möte i mars och andra gången på Svenska Numismatiska Föreningens möte i november. De två länderna har väldigt olika regler gällande metalldetektorer, vilket leder till stora skillnader i fyndresultaten.

Bo Gunnarsson representerade NFG på *Møntbørs 2023* i Köpenhamn som ägde rum söndagen den 29 oktober på Hotell Scandic. Det var ett bra tillfälle att visa upp NFG:s publikationer och prata med samlare och handlare. Mässan arrangerades av Dansk Numismatisk Forening.

Myntbestämningar

NFG har kontakt med ett flertal arkeologer i Sverige och hjälper ofta till med bestämningar, tolkningar och publiceringar av myntfynd. En del av fynden publiceras i utgrävningsrapporter eller i artiklar, medan andra förmodligen inte kommer att publiceras alls. Därför har vi sedan 2020 publicerat dem kortfattat i den årliga Verksamhetsberättelsen, se tabell 1.

Tabell 1. Översikt över fyndmynt från Sverige bestämda hos NFG 2020–2023.

		Jää	Vik	Me	Ny	Div	Summa	VB år
Bo, Greby sn, Tanum	E	0	2	0	6	0	8	2020
Go, Västergarn sn, Snavvalds	E	0	1	0	0	0	1	2023
Go, Västergarn sn, Hamngården	E	0	0	0	2	0	2	2022
	E	0	0	0	4	0	4	2023

		Jää	Vik	Me	Ny	Div	Summa	VB år
Ha, Hanhals sn, Hunehals borg	E	0	0	1	0	0	1	2021
Ha, Tvååker sn	E (grav?)	0	1	0	0	0	1	2021
Ha, Veddinge sn. Näs broängsgård	E	0	1	0	0	0	1	2023
Up, Sigtuna, Professorn 1	E	0	17	9	24	6	56	2021
	D	0	8	0	0	0	8	2021
	D	0	0	0	2	0	2	2021
Up, Sigtuna, Hospitalshöjden	D (grav)	0	2	0	0	0	2	2021
Up, S:t Olof sn, Norrtäl	E	0	1	0	0	0	1	2020
Up, Täby sn, Viggbyholm	D	0	12	0	0	0	12	2020
	E	0	1	0	0	0	1	2021
	D	0	3	0	0	0	3	2022
	E	0	0	1	0	0	1	2023
Up, Uppsala, Gamla Uppsala Prästgård	D (grav)	0	2	0	0	0	2	2021
Up, Uppsala, Gustavianum	E	0	0	1	0	0	1	2023
Vg, Berga sn, Korstorp	E	0	0	0	22	1	23	2022
Vg, Husaby sn, Husaby	E	0	1	1	0	0	2	2023
Vm, Köping sn, Sylta	E	0	2	0	0	0	2	2023
Vm, Rytterne sn, Gruffet gravfält	E (grav)	0	1	0	0	0	1	2022
Vm, Rytterne sn, Gruffet kultplats	E	0	2	0	0	0	2	2022
Vm, Svedvi sn, Eriksberg	E	0	1	0	0	0	1	2023
Ög, Kvillinge sn, Bädstorp	D (grav)	0	7	0	0	0	7	2021
	E (grav)	0	1	0	0	0	1	2021
	E	0	0	1	0	0	1	2021
Ög, Kvillinge sn, Ströja	E	1	9	1	3	0	14	2021
	E	0	5	0	0	0	5	2022
Öl, Torslunde sn, Runsback	E	0	0	1	0	0	1	2023

D = depåfynd; E = ensamfunna mynt; VB = Verksamhetsberättelse

Nedan finns en förteckning över de bestämningar som Jens Christian Moesgaard och Bo Gunnarsson har koordinerat under 2023 (enbart myntfynd från Sverige har medtagits här).

Referenser

- Audy, Florent, *Suspended Value. Using coins as Pendants in Viking-Age Scandinavia (c. AD 800-1140)*, PhD dissertation, Stockholm, 2018.
- Bonnier = *Isidor Adolf Bonniers samling af svenska medeltidsmynt* (D. Holmbergs auktion nr. 69, Stockholm 1906), nytryck, 1957.
- Hammarberg, Inger, Brita Malmer, Torun Zachrisson, *Byzantine Coins found in Sweden*, Stockholm-London 1989.
- Hildebrand, Bror Emil, *Anglosachsiska mynt i svenska kongliga myntkabinettet funna i Sveriges jord*, Stockholm 1881.
- Jesse, Wilhelm, *Die Wendische Münzverein*, Lübeck 1928.
- Jonsson, Kenneth, "Fastlandsmyntningen under Birger Magnusson", *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1975–76 (1977), s. 83–161
- Lagerqvist, Lars O., *Svenska Mynt under Vikingatid och Medeltid samt Gotländska Mynt*, Stockholm 1970.
- Malmer, Brita, *Den senmedeltida penningen i Sverige*, Stockholm 1980.
- Malmer, Brita, *The Anglo-Scandinavian Coinage c.995–1020*, Stockholm 1997.
- Morrisson, Cécile, *Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliothèque nationale*, 2 band, Paris 1970.
- SM 2022 = Dan Carlberg, Bengt Hemmingsson, Magnus Wijk, *Sveriges Mynt 1521–2021*, 2. udgave, Stockholm 2022.
- Stefke, Gerald, samling af nordtyske mønter i Tietjen, Auktion 96, 13 oktober 2005, Hamborg.

Gotland

- Västergarn sn, Snauvalds, RAÄ 50:1, L1976:7960
- Arkeologisk utgrävning, 2022, Christoph Kilger, Uppsala universitet, Campus Gotland.
- Konservering: Oxider, Max Jahrehorn.
- Myntbestämning av Christoph Kilger och Jens Christian Moesgaard.

- F 66982 (fig. 1). Bysans, Nicephorus II Phocas (963–969), miliaresion, Konstantinopel, Morrisson, nr. 39/Cp/AR/01-08; Hammarberg, Malmer & Zachrisson 1989, nr. 113–128. I den övre linjen, ett kantigt C, skapat av tre streck i stället för ett rundat C, som annars är brukligt. I mittlinjen, A, T, V och S upp och ner. 2.41 gram (efter konservering), med ögla typ Audy Lr1A. Ögla är monterad så att myntet hänger upp och ned. Bildsidan som verkar mera sliten kan ha legat mot kroppen. Arkeologisk kontext: Schakt 69, ruta 6, kontext 69:10 (kulturlagret), syd-öst för ugnen G69:01.

Fig. 1. Foto: Max Jahrehorn.

Publicerad i: Christoph Kilger (red.), *Tidig medeltida bebyggelse, hamnområde och fiske i Västergarn Arkeologisk undersökning 2022* (Arkeologiska fältrapporter nr 25), Uppsala universitet Campus Gotland 2023, s. 158.

Västergarn sn, Hamngården (fastighet Hamngården 1:2. Inte registrerat ännu. Området ligger i anslutning till L1976:7960; RAÄ 50:1) Arkeologisk utgrävning, 2022–2023, Christoph Kilger, Uppsala universitet, Campus Gotland.

Konservering: Oxider, Max Jahrehorn.

Myntbestämning av Christoph Kilger och Jens Christian Moesgaard. NB F69652 och F69496, se VB 2022.

Fig. 2. Foto: Christoph Kilger.

- F68781 (fig. 2). Sverige, Karl IX, 1 öre 1667, silver, Stockholm, SM (2022) 227, perforerat, 1,16 g (inte konserverat). Arkeologisk kontext: Schakt 73, ruta 48, kontext 73:02. Påfört omrört lager.
- F68967 (fig. 3). Gotland, Christian III, skilling, årtal oläsligt [1554], Köpenhamn, Lagerqvist B:IV 9. Lilla fragment. Åts. [.] CHR[...X, frs. [...](OTLAN?)D[.]. 0,31 gram (efter konservering). Arkeologisk kontext: Schakt 73, ruta 18, kontext 73:01.
- F69518 (fig. 4). Sverige, Karl XII, 1/6 öre silvermynt 1718, Avesta, 3,96 gram (efter konservering), SM (2022) 213. Arkeologisk kontext: Schakt 73, ruta 76, kontext 73:02.
- F70004 (fig. 5). Gotland, Christian III, hvid, utan år [1554], Köpenhamn, Lagerqvist B:IV 11. Stort fragment 0,33 gram (efter konservering). Arkeologisk kontext: Schakt 73, ruta 81, kontext 73:01, vid anläggning G73:03, som tolkas vara en härd.

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5.

Fig. 3–5. Foto: Max Jahrehorn.

Publicerad i: Christoph Kilger (red.), *Tidig medeltida bebyggelse, hamnområde och fiske i Västergarn Arkeologisk undersökning 2022* (Arkeologiska fältrapporter nr 25), Uppsala universitet Campus Gotland 2023, s. 159–161.

Halland

Veddinge sn, Näs Broaängsgård

Jordfynd, ca 1920. Skänkt 2023 till Hallands kulturhistoriska museum, inv. VMF44792

Publicerad i: Ulrika Bornestaf, *Sveriges Mynthistoria. Landskapsinventeringen 10, Myntfynd från Halland*, Stockholm, 2003, nr 318. I samband med registrering på museet bestämdes mynten på nytt utifrån fotografier av Ivar Leimus.

- Dirhem, sliten och svår att tyda (fig. 6). AH 2xx. Myntort oläslig. Man kan ana namnen på kalifen al-Mu'tamid och tronarvingen al-Mu'tadid. Denna namnkombination finns AH 278–279 = 891–893 efter Kr. Perforerad (som smycke), något böjd. Nutida repor.

Fig. 6. Foto: Hallands kulturhistoriska museum.

Uppland

Täby sn, Viggbyholm, RAÄ 621, L2013:7608

Undersökning 2020, John Hamilton, Magnus Lindberg, Arkeologerna.

Konservering: Acta KonserveringsCentrum AB.

Myntbestämning utifrån fotografi av Jens Christian Moesgaard, med hjälp från Kenneth Jonsson och Kjell Holmberg.

- F116 (fig. 7). Sliten brakteat präglad med nästan utsliten stamp. Karakteristisk bred slät rand. 0,2 g, 11–13 mm. Kantskadad. Det är möjligen en svensk penning med krönt huvud, äldre gruppen, 1300-tal (Malmer 1980, s. 251–258). Prägling med utslitna stampar var vanligt under den senare delen av 1300-talet (se t.ex. Malmer 1980, s. 258, nr. 82). En haltanalys skulle ge ledtrådar till mer precis datering.

Påträffats vid avbaning inom en yta som inhyser en medeltida byggnad.

Fig. 7. Foto: Arkeologerna.

Uppsala, Gustavianum. L1941:2293

Arkeologisk schaktningsövervakning, 2023, Robin Lucas, Upplandsmuseet.

Konservering: Oxider, Max Jahrehorn.

Myntbestämning utifrån fotografi av Jens Christian Moesgaard

- F3 (fig. 8). Halvörtug, Västerås, tillskriven Sten Sture d.ä. Referens Lagerqvist II:B:15, Bonnier 290.

Myntet härrör från lager 11 – senmedeltida golvlager (tramlager). Mynten låg ytligt i lagret. Golvet ersattes sen med ett stensatt golv och ett yngre tegelgolv. Mellan dessa fanns olika utfyllnadslager. Huset har utgjort en del av den så kallade Lilla ärkebiskopsgården.

Fig. 8. Foto: Upplandsmuseet.

Det fanns också en medeltida brakteat (F2), som inte kunde bestämmas utifrån foton. Bestämningen får vänta tills myntet har undersökts närmare.

Västergötland

Husaby sn, vid Husaby kyrka, RAÄ 102:1, L1962:5479.

Arkeologiska undersökning och metalldetektering, augusti 2023, Anna Nyqvist Thorsson, Västsvensk arkeologi.

Myntbestämning utifrån fotografi av Bo Gunnarsson och Kjell Holmberg samt Tobias Bondesson.

Konservering: Studio Västsvensk konservering, Göteborg.

- F13 (fig. 9). Skandinavisk imitation av anglosaxiska mynt. Ingår i stampkedja 138, attribuerad till Lund, ca 1015/1020. Stampkombinationen är Malmer 9.603.1735. Malmer har registrerat två exemplar av myntet, ett arkivaliskt som lär ha hittats i Ångermanland, Boteå, Undrom. Det andra exemplaret finns i KMK:s samlingar utan fyndproveniens. Böjd, pecks och genomborrad.

Fig. 9.

- F12 (fig. 10). Sverige, penning, Lagerqvist grupp XXIII. Myntet tillhör en grupp med olika bokstäver som av Lagerqvist bedömts tillhöra Birger Magnusson (1290–1318). Betydelsen av bokstaven M är okänd. En av flera möjliga tolkningar av senare forskning är att M syftar på kung Magnus Ladulås (1275-90) och detta mynt skulle i så fall vara präglat kort före hans död 1290 (Jonsson 1977, s. 115, 125). Kantskada.

Fig. 9–10. Foto: Västsvensk arkeologi.

Båda är metalldetektorfynd från plöjningslagret på en boplatz från yngre järnålder.

Västmanland

Köping sn, Sylta. L2003:2529/RAÄ 39:1

Utgrävning, 2021–2022, Anton Seiler, Arkeologerna

Konsivering: Acta KonserveringsCentrum AB.

Myntbestämningar av Jens Christian Moesgaard

- F17 (fig. 11). England, Æthelred II, penning, Long Cross, ca 997–1003, Chester, myntmästare Othulf, Hildebrand 1559 var. (åtsida a4), 1,36 g. Pecks 0/20(+), nutida repor. Lätt böjd några gånger. Perforerad. Bruten i tre bitar, lagad, nästan komplett. Stampvinkel 180°. Hildebrand tillskrev den felaktigt till Leicester.
- F497 (fig. 12). Troligen England, Æthelred II, penning, Small Cross, 1009–17 (möjligen 973–79, 997) eller skandinavisk imitation. På åtsidan anas bokstäver, möjligen +E, och hår med diadem och nacke syns tydligt. Cirkel mellan fält och inskrift. På fransidan anas möjligen ett D i omskriften. Silver. Fragment, troligen avbrutet för länge sedan. Mycket korroderad. 0,41 g. Uppskattad diameter 20 mm. Lätt böjd. Bruten och reparerad. Det som syns

av åtsidan passar ihop med Small Cross, varav Last Small Cross 1009–17 är den vanligaste typen i Sverige. Avsaknaden av motiv på frånsidan kan bero på korrosion, men kan också bero på Small Cross-motivet, som inte tar så stor plats. Handtypen har en liknande byst, men ett frånsidemotiv som fyller ut utrymmet.

Fig. 11.

Fig. 12.

Gravfält från vikingatid-tidig medeltid. F17 låg i en grav, i utkanten av överbyggnaden. F497 låg också i en grav, men i brandlagret.

Svedvi sn, Eriksberg, RAÄ 93:1, L2003:5018

Undersökning, 2021-2022, Anton Seiler, Arkeologerna

Konservering: Acta KonserveringsCentrum AB.

Myntbestämning av Jens Christian Moesgaard

- F1194 (fig. 13). Myntämne utan prägling. På ena sidan en lätt upphöjd kant som kan bero på utstansningen. Diametern kan bedömas till ca 20 mm. Silver, 0,13 g. Lätt böjt, fragment, möjligen avbrutet i nutid. Nutida repor. Förmodligen europeisk 900-/1000-tal.

Eriksberg är ett grav- och boplotsområde från yngre bronsålder till vikingatid. Myntet hittades i en väglämning från yngre järnålder.

Fig. 13.

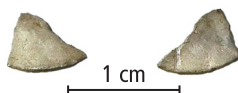

Fig. 11–13. Foto: Arkeologerna.

Öland

Torslunda sn, Runsbäck

Upphittad i samband med trädgårdsarbete 2022, till Kalmar läns museum 2023, inv. KLM 046702

Ingick i den tillfälliga utställningen, ”Kulturarvet tillhör oss alla!” 2023 tillsammans med andra fynd gjorda av privatpersoner

Myntbestämning av Jens Christian Moesgaard

- Hamburg, witten, 1370–1379. Typ Jesse 303, datering se Stefke, nr 62–69.

Hedersbetygelser

Vid boksläppet, den 14 oktober 2023, i samband med utgivningen av Brita Malmers verk *Serpents and Crosses* tilldelades Bo Gunnarsson Svenska Numismatiska Föreningens prestigefyllda *Brennermedalj* (fig. 14) av föreningens ordförande Curt Ekström. Medaljen utdelas för ”att på ett föredömligt sätt främja numismatikens intressen i Sverige och kunskaperna i detta ämne”. Curt lyfte fram Bos hårda arbete med att färdigställa Britas efterlämnade manuskript – ett arbete som är mer tidskrävande än man kan tro. Dessutom nämndes Bos egen betydande numismatiska forskning, som bland annat har resulterat i flera artiklar i *Svensk Numismatisk Tidskrift* och *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*.

I samband med firandet av Svenska Numismatiska Föreningens 150-årsjubileum 20 maj 2023 fick Jens Christian Moesgaard ta emot föreningens främsta utmärkelse *Gustav VI Adolfs medalj för framstående numismatisk forskning* (fig. 15). Medaljen instiftades 1973 och den ”tilldelas svensk medborgare, som gjort framstående forskningsinsatser inom numismatiken, eller utländsk medborgare, som på liknande sätt utmärkt sig inom i första hand nordisk, helst svensk numismatik”. Skulptören Kerstin Kjellberg-Jacobsson är konstnären som har skapat medaljen. Medaljen har bara delats ut fyra gånger under de senaste 25 åren. Senast var 2010, då professor Kenneth Jonsson fick ta emot den.

Fig. 14.

Fig. 15.

Studiesamling och arkiv

Med stöd från Sven Svensson Stiftelse har Bo Gunnarsson påbörjat arbetet med att iordningställa ett forskningsarkiv och -bibliotek baserat på den stora mängd material som Brita Malmer (1925–2013) lämnade efter sig. I en överenskommelse mellan Elin Malmer och Jens Christian Moesgaard har det omfattande materialet tillfallit NFG som ”Brita Malmers Forskningsarkiv” för att kunna ligga till grund för framtida forskare. I ett första skede gäller det att sortera ut överflödigt material i form av åtskilliga obsoleta manuskriptutgåvor vid arbetet med verket ”Serpents and Crosses” som blev utgivet i år och att organisera det grundmaterial som använts vid förstudierna till forskningsarbetet. Dessutom finns det mycket litteratur med Britas ovärderliga anteckningar som planeras att registreras i NFG:s biblioteksdatabas. I ett senare skede kan även det forskningsmaterial som använts för Malmers tidigare böcker komma att inkluderas i arbetet.

Numismatikens metoder IV: periodisering

Jens Christian Moesgaard

I NFG's tidligere virksomhedsberetninger har der været en tradition for at publicere en eller flere mindre artikler ved siden af gennemgangen af årets aktiviteter. 1993/1994–2003 var der hvert år en forkortet version af en af årets studenteropsatser. 1992/1993–1997 var der en serie artikler om møntforskningens historie i Sverige fra 1500-tallet til cirka 1950, og 1998–2009 en serie om møntfund i en række svenske landskaber.

I 2020 startede vi som nævnt oven for et nyt kursus om numismatikens metoder samt om mønter og møntfunds værdi som kilder til viden om fortiden. Idéen med kurset er gennem konkrete eksempler fra mønthistorien at give en introduktion til et udvalg af numismatikens metoder, samt at vurdere, hvorledes mønter kan benyttes som historiske kilder. Med udgangspunkt heri startede vi i virksomhedsberetningen 2020 en ny artikelserie, som netop gennem konkrete eksempler illustrerer nogle af vort fags metoder. Ambitionen er ikke at være udtømmende, men derimod mere beskedent at give nogle appetitvækkere. Denne artikel er således den fjerde i rækken. Den handler om periodisering indenfor numismatikken.

Som bekendt deler vi historien ind i perioder – stenalder, bronzealder, jernalder, vikingetid, middelalder, renæssance, nyere tid, nutid... Det hjælper os til at få overblik over historien, men det er samtidig en forsimpning af virkeligheden. Det er tvivlsomt, at en person, som blev født i slutningen af det, vi kalder jernalder, og døde i starten af vikingetiden, selv ville have været bevidst om, at han/hun havde levet i to perioder. Situationen kompliceres yderligere af det faktum, at overgangen fra en periode til den næste ikke skete fra den ene dag til den anden. Det var ikke sådan, at man 7. juni 793 gik i seng i germansk jernalder og dagen efter vågnede op i vikingetiden. Desuden varierer periodeinddelingen mellem forskningsdiscipliner og individuelle forskere – således ser historikere traditionelt angrebet på det engelske kloster Lindisfarne 8. juni 793 som starten på vikingetiden, mens arkæologer ser på de

langsomme forandringer i den materielle kultur og således ser præmisser for vikingetiden allerede omkring 700. De nationale forsknings-traditioner er også meget forskellige. For eksempel ses vikingetiden i Skandinavien ofte som den sidste underfase af jernalderen, hvorimod den i Polen kaldes tidlig middelalder. Især i ikke-akademiske kredse ses den ofte som en periode i egen ret. I England er vikingetiden ikke en egentlig periode, men nærmere en fase i den tidlige middelalder, også kaldet den angel-saksiske periode efter de folkeslag, som erobrede England under folkevandringerne. Her defineres starten på middelalderen som Romerrigets fald i Vesteuropa eller som opdelingen af riget i et Vest- og et Østromersk Rige (hvorefter man så kan gå i gang med diskussionen om, hvornår præcist det skete).

Vores periodisering er således ikke nagelfaste realiteter, men nærmere akademiske konstruktioner. Den kan bygge på kriterier, fastlagt af en lang forskningsdiskussion, eller det kan være en ren konvention, der per tradition anerkendes af forskersamfundet. Periodisering er et praktisk analyseredskab, men det kan også nogle gange skygge for nogle realiteter, som bliver svære at se, hvis vi sætter materialet ind i periodiseringens alt for rigide kasser. Den kan til tider være direkte misvisende. Jeg vil i det følgende give nogle eksempler på disse aspekter af vores forskningstradition.

Vikingetidens afslutning

Som allerede antydnet defineres vikingetiden forskelligt i forskellige forskningsdiscipliner og -traditioner. Disse definitioner indebærer forskellige kronologiske afgrænsninger. Historikerne diskuterer, om vikingetiden stopper med den normanniske hertug Vilhelm Erobrerens erobring af England i 1066, eller om det er 20 år senere med den danske konge Knud den Hellige sidste (og totalt mislykkede) forsøg på et togt til England. Arkæologerne har sværere med at komme med en præcis datering. Ofte fremføres angivelsen ”cirka 1050”.

Numismatikerne derimod har en helt objektiv og let bestemmelig definition. I numismatikken er vikingetiden defineret som det tidsrum, hvor mønter indgik i de store blandede sølvskatte, der er karak-

teristiske for perioden. Lokale mønter var klart i mindretal, og nye og gamle mønter langvejsfra accepteredes for deres metalværdi. I deres oprindelige hjemlande havde disse mønter været garanteret af magten, og man kunne anvende dem efter antal til officielt fastsatte pålydende værdi, og udenlandske og gamle mønter var bandlyst. I Nord- og Østeuropa havde den oprindelige møntherre imidlertid ingen autoritet og kunne derfor ikke garantere værdien. Derimod blev mønterne værdsat for deres indhold af sølv. Mønter blev fragmenterede for at få beløbet til at stemme, og de blev testet ved knivmærker og bøjning for at se, om metallet var godt. Alle disse fænomener indebærer, at det er let at genkende et skattefund af vikingekarakter. Og følgelig også at give en datering på vikingetiden, numismatisk set.

Fig. 16. Del af skat fra Karls, Tingstäde sogn, Gotland. Foto: Kenneth Jonsson.

I Sverige plejer man at sætte afslutningen af vikingetiden til ca. 1140. Det er nemlig dateringen på de sidste skattefund af vikingekarakter, for eksempel det store Burge I-fund fra Gotland, nedlagt efter 1143 (Hatz 2001). Problemet er imidlertid, at det faktisk kun gælder

for Gotland. Det er specialister indenfor området selvfølgelig godt klar over. Gotland er imidlertid så ekseptionelt rig på sølvskatte, at denne rigdom nogle gange kan få en til at glemme at se på resten af Sverige, særligt, når man skal give en hurtig syntese. Det hele kompliceres yderligere af, at Skåneland, Bohuslen, Härjedalen og Jämtland ikke var en del af det datidige Sverige, og at man ikke altid er helt klar på at definere, om man taler om det nutidige eller det vikingetidige Sverige.

Det er mest grelt, hvis man ser på Skåne. Skåne var på daværende tidspunkt en del af Danmark og fulgte udviklingen der. De sidste blandede skatte af vikingekarakter er fra 1060'erne, såsom Fjelkinge (CNS 3.1.21). Og ganske kort tid efter optræder en ny type skatte, der viser, at Skåne nu levede under et helt andet monetært system. Det er skatte, hvor der kun er nye, hele, ikke-testede, lokale mønter. I skatten fra Löddeköpinge, nedlagt kort efter 1074, er danske mønter allerede dominerende (Heijne 2004, fund 1.105), og tendensen bekræftes i skattene fra Lund/kv. St. Laurentius, Fuglie, Lund/Kv. Apotekaren, Lund/Kv. St. Mårten (Heijne 2004, fund 1.88; CNS 3.1.25; Carelli, skat 5 og 6). Her ses altså et radikalt skifte, hvor kongemagten gennemtrumfede et møntmonopol. Man måtte kun anvende kongens mønt. Hvis man havde udenlandske mønter eller ikke monetært sølv, skulle man omveksle det – mod en vekselaftgift til kongen (Moesgaard 2017a).

I resten af Kontinentalsverige er det kun Blekinge, der ligesom Gotland har sene skatte af vikingekarakter, som den store Johannishus-skat, nedlagt efter 1120 (CNS 4.1.5). Her er Blekinge med i et selskab af kystnære Østersøregioner, der også omfatter Öland, Bornholm og Estland, der alle har sene vikingetidsskatter. Runsberg-skatten på Öland er nedlagt efter 1128 (Jonsson 1985, s. 194). Fra Bornholm kendes Store Frigård, nedlagt efter 1106 (DMS 37) og Østermarie, nedlagt efter 1153 (Grinder-Hansen m.fl. 2013). I Estland er de seneste blandede vikingeskatter med mange gamle mønter og brudsølv Padiküla fra 1170'erne samt Vaida og Haapsalu fra 1180'erne (Leimus 2022, s. 166, 178).

Derudover er den lille smålandske Revsudden-skatten, nedlagt efter 1100, den yngste skat af vikingekarakter i Kontinentalsverige (Jonsson

2003, s. 5). I det centrale Sverige er den seneste vikingeskat det store og vigtige fund fra Venngarn i Uppland, nedlagt efter 1079 (Jonsson 1986, 2007). Seneste mønt i Allmänninge-skatten fra Gästrikland er fra 1083–1086, men det øvrige indhold i skatten tyder på, at den skal dateres til 1100-tallet (Zachrisson 1998, s. 351–354, møntdatering Kenneth Jonsson). I modsætning til Skåne kommer der ikke straks herefter en ny type skatte med egne lokale mønter. Rent faktisk bliver der ikke præget mønter før midten af 1100-tallet i Götaland og noget senere i Svealand. I Svealand viser møntfundene, at lokale mønter straks dominerer møntomløbet, mens det i Götaland først sker omkring 1200 (Jonsson 1995). På Gotland kom der også gang i en lokal udmøntning midt i 1100-tallet (Myrberg 2008; Jonsson 2017) – her skete det altså ligesom i Skåne umiddelbart efter ophøret af nedlæggelsen af skatte af vikingekarakter.

Spørgsmålet rejser sig derfor, om man skal se slutningen af vikingetiden med ophøret af nedgravningen af vikingetidsskatter eller med starten på anvendelse af egen lokal udmøntning? I Skåne og på Gotland er disse to fænomener omtrent samtidige, og der er ikke noget problem. Men i Kontinentalsverige er der en mellempæriode, som har sine egne karakteristika, og som besværliggør en klar grænsedragning.

Vikingetidens slutning er således et godt eksempel på en tydelig og ensartet definition, der giver forskellige årstal forskellige steder på grund af regionale forskelle i udviklingen.

Starten på renæssancen

Overgangen fra middelalder til renæssance er et andet interessant tilfælde (Moesgaard 2006). Den defineres oftest efter kunsthistorien som den tilbagevenden til antikke forbilleder, som fandt sted sidst i middelalderen. I Italien skete det allerede i sent 1300-tal, Frankrig kom med i sent 1400-tal, men i Skandinavien skal vi et stykke ind i 1500-tallet, før de nye strømninger slår igennem. Rent numismatisk sker der faktisk en markant nyskabelse i slutningen af 1400-tallet/starten af 1500-tallet, som man ofte anvender som definition på overgangen fra middelalder til renæssance, også kaldet tidlig nyere tid. Det er indførelsen af større

Fig. 17. Gustav Vasa, daler 1534, Lunds universitets historiska museums myntkabinett. Foto: Kenneth Jonsson.

sølvmonter, som man helt objektivt kan spore og datere. I Norden drejer det sig om mark-stykker og sølvgylden/dalere. Men spørgsmålet er, hvornår man skal sætte den helt præcise kronologiske grænse, så man kan organisere sine møntsamlinger og fortælle den store mønthistoriske beretning. Skal det være, når de første spæde forsøg med prægning af stormønt forekommer? Eller når de bliver mere almindelige? Eller når de bliver integreret i det eksisterende møntsystem med fast kurs i forhold til de andre mønter? Eller noget helt andet?

På dette felt har hvert land sine egne traditioner og implicite konventioner. Det illustreres af et blik på Sverige og Danmark. Standardværket over svenske middelaldermønter – nyligt afdøde Lars O. Lagerqvists *Svenska Mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt* (Lagerqvist 1970) stopper i 1521, hvor værket om de nyere mønter – *Sveriges Mynt 1521-2021*, som lige er udkommet i en ny udgave – tager over (SM 2022). Det er hverken, da den første stormønt blev præget i 1512 (Lagerqvist 1970, Sten Sture nr. 1abc), eller da dalerudmøntningen begyndte at blive almindelig i 1540'erne (SM 2022, nr. 162-170) – men da Gustav Vasa overtog magten efter det vellykkede oprør mod den danske konge Christian II. Vasa-dynastiet ses som starten på det moderne Sverige, fri af den danske dominans i Kalmar-unionens tid. Her er det altså ikke et mønthistorisk fænomen, men en politisk dato, dybt forankret i den nationale fortælling, der har fået lov at defne-

re det præcise årstal for overgangen fra middelalder til renæssancen i svensk numismatik¹.

I Danmark er det anderledes. Georg Galsters standardværk om danske senmiddelalderlige mønter – *Unionstidens udmøntninger* (Galster 1972) – slutter i 1541, hvor Holger Hedes værk om nyere mønter – *Danmarks og Norges mønter 1541-1814-1977* – starter (Hede 1978). Det er midt i Christian III's regering (1534–59). Årstallet er valgt på grundlag af den møntreform, der skete det år, og som første gang fastlagde dalerens værdi i forhold til de øvrige mønter. Så her er det faktisk en mønthistorisk dato, der er valgt – men den har ikke noget at gøre med prægningen af den første stormønt i sølv, der fandt sted et kvart århundrede tidligere (sølvgylden 1516, Galster nr. 38). Den kan nævnes, at i historiefaget sættes overgangen fra middelalderen til renæssancen i Danmark ved reformationen 1536. På dette felt har Danmark og Sverige to helt forskellige tilgange, og det er forskellige kriterier, der er valgt til at definere periodeskiftet.

Er kongernes regeringsperioder irrelevante?

Det sidste aspekt, jeg vil tage op her, er den uheldige tendens til at inddele mønthistorien efter kongerækken. Baggrunden for dette er nok, at mønter er officielle genstande par excellence. De er udstedt efter en officiel beslutning, sanktioneret af møntherren, som i de fleste tilfælde var kongen, når vi taler om Skandinavien. Derfor er der også ofte kongens navn på mønterne. Det er således ubestrideligt, at mønter er knyttet til kongerne. Denne tilknytning er i vores bevidsthed sandsynligvis blevet kunstigt forstærket af, at møntsamlere i århundreder meget naturligt har organiseret deres samlinger efter kongerækken. Men denne alt for stærke fokusering på kongerne skygger for, at de væsentlige ændringer i mønthistorien som regel ikke skete ved tronskifterne. Se bare på Oscar II (1872–1907). Hans første mønter – 1 riksdaler riksmønt, 10, 5, 2, 1 øre – er jo helt identiske med hans forgænger, Karl XV's (1859–1872)

1 Årstalet falder næsten sammen med prægningen af øren for første gang i 1523 (SM 2022, nr. 6, 8, 38–40, 102. Ører med årstal 1522 er antedaterede, SM 2022, nr. 7–9, 41), men denne mellemstore mønt er i sin natur en senmiddelalderlig groschenmønt.

ud over kongenavn og -portræt. Den store ændring kom i 1873/75 med indførelsen af kronen. Det var ikke kun en ændring af rigsdalerens navn til krone. Endnu vigtigere var udskiftningen af sølvmøntfoden med guldmøntfod (sedler kunne veksles til guldmønt) og den skandinaviske møntunion, hvor norske og danske mønter frit kunne cirkulere i Sverige. Et andet eksempel er, at i Danmark fortsatte Frederik IX's (1947-1972) mønter i omløbet efter Margrethe II's (1972-2024) tronbestigelse. Det var først med indførelsen af den nye møntserie omkring 1990, at Frederiks mønter forsvandt, men det gjorde mønterne fra de første årtier af Margrethes regering også.

Man kan nævne mange eksempler på, at et regeringsskifte ikke har betydet noget, mønthistorisk set. Ved den frankiske kejser Karl den Stores død i 814 fortsatte hans søn og efterfølger Ludvig den Fromme hans mønttype – blot med nyt opdateret regentnavn (Moesgaard 2017b, se dog Coupland 2018 for en anden tolkning). Ved den engelske konge Henrik II Platagenets død i 1189 skete der ingen ændringer i mønttyperne – hans sønner Rikard Løvehjerte (1189–99) og Johan uden Land (1199–1216) møntede sågar med deres fars navn HENRICVS REX på mønterne (North 1994, s. 220–222)! I Frankrig kan man ikke skelne Filip III's (1270–85) sene mønter fra Filip IV's (1270–1314) tidlige, og det samme er tilfældet med Karl V og VI (1364–80–1422) (Duplessy 1988, s. 89–93, 163). I Lund skete der hverken typeskift ved Knud den Helliges (1080-86) eller Oluf Hungers (1086-95) trontiltræden – kun kongenavnet blev skiftet ud (Poulsen 2016, nr. SK1.1 og SK1.2 og SK4.1 og SK4.2).

I ingen af disse tilfælde kan der have været tale om en møntombytning ved regentskiftet, en idé, som ellers nærmest er et paradigme i nordisk numismatik (f. eks. Gullbekk 1997; Ingvardson 2016, s. 83–84; Jonsson & Mühlenbock 2024, s. 11). Det kunne simpelthen ikke lade sig gøre i samtiden at skelne mellem de nye og de gamle mønter. I det engelske tilfælde kan vi gennem helt små detaljer (fastlagt af den seneste generation af engelske numismatikeres møjsommelige arbejde) findatere mønterne – og her viser fundene tydeligt, at mønterne fra de gamle konger fortsatte i omløb. Dette udelukker naturligvis ikke, at

der i nogle tilfælde har været en møntombytning ved regentskifte, men det er langt fra hovedreglen.

Nogle gange har denne fokusering på regeringerne faktisk medført, at man ikke bare fik et sløret billede af mønthistorien, men et decideret forkert billede. Som eksempler kan nævnes to stærke danske konger fra 1000-tallet, hvis hovedmøntsted var Lund i Skåne. Det drejer sig om Knud den Store (1018–1035) og Svend Estridsen (1047–74). I Knud tidlige år blev der udmøntet forskellige efterligninger af engelske mønter med meget varierende – ofte høj – vægt. I den sidste del af regeringen var udmøntningerne helt anderledes. Vægtstandarden var velreguleret og hvert møntsted havde mere eller mindre sin egen letgenkendelige standardtype. Det have Kristian Erslev faktisk allerede set og fremlagt i en artikel publiceret i 1875 (Erslev 1875) – men siden forsvandt denne indsigt fra de brede fortællinger om dansk møntvæsen. Knuds regering blev behandlet som et hele uden tydeligt at skelne mellem de tidlige

Fig. 18. Knud den Store (1018–1035) eller Hardeknud (1035–1042), penning af ormtypen, Lund, ca. 1030–1040. Privat eje. Foto: Torben Juul Hansen.

Fig. 19. Svend Estridsen (1047–1074), Lund, møntmester Alfvard, cirka 1055. Privat eje. Foto: Kenneth Jonsson.

og de sene mønter og deres væsensforskel (for eksempel Galster 1936, s. 144-148; Bendixen 1976, s. 19–22) Det er først indenfor den sidste generation, at især Brita Malmers forskning har bragt Erslevs resultater til ære og værdighed igen – med en meget bedre og mere korrekt forståelse af 1000-tallets mønthistorie til følge (Malmer 2023, jfr. Becker 1981, s. 120; Jonsson 1994, s. 223–227)!

Tilsvarende er det dobbelte skifte fra dominans af udenlandsk mønt til national dominans og fra stor typevariation og mange uforståelige møntindskrifter til et kontrolleret møntvæsen med én homogen type ad gangen med forståelige indskrifter ofte blevet tilskrevet Harald Hen (1074–80) (Galster 1936, s. 149; Bendixen 1977). Men hvis man forsøger at skelne mellem de tidlige og de sene år af Svend Estridsens lange regering, ser man, at de fleste af disse udviklinger faktisk allerede startede omkring 1055/1060. Som vi så ovenfor, er dette et meget markant skifte i dansk mønthistorie, som markerer overgangen fra vikingetid til middelalderen. Det er i møntmæssigt perspektiv integreringen af Danmark i den europæiske model og en pregnant tegn på en ny stærk kongemagt, der har kontrol over møntvæsenet og får indtæget ved vekslingsafgiften. Og det er jo ikke helt uden interesse at vide, hvornår det er sket og under hvis regering.

Et af de store diskussionspunkter i skandinavisk numismatisk forskning er *renovatio monetae*, det vil sige møntombytninger med mere eller mindre regelmæssige intervaller. Ved indførelsen af en ny mønttype blev den gamle gjort ugyldig, og folk skulle veksle deres gamle mønter til nye. Det skete til en ufordelagtig kurs, hvilket gav indtægt til møntherren. Blandt forskere diskuteres det livligt, hvornår og hvor gennemført dette system fungerede, og her er møntfundene sammensætning en hovedkilde til vor viden. Jo mere et fund domineres af en type, jo mere tyder det på, at der havde fundet en tvangsveksling af ældre mønttyper sted. Her er det imidlertid vigtigt at se på sammensætningen fordelt på mønttyper. Nogle gange har forskere set på fordelingen af mønter fra forskellige konger (f. eks. Kræmmer 2016, s. 130–134, der dog retfærdigvis også ser på individuelle typer), men det er jo i og for sig irrelevant for netop denne diskussion, om mønttyper i

et fund er fra samme eller forskellige konger. Det, der er vigtigt, er, om en enkelt type dominerer eller ej.

Jeg håber, at ovenstående eksempler har vist, at selv om periodisering er et vigtigt redskab til at skabe overblik over mønthistorien, så skal den anvendes ved omtanke. Man skal være bevidst om, at det er en forenkling af en kompleks virkelighed, og være opmærksom på de faldgruber i form af mulige fejltolkninger, som den indebærer.

Referencer

- Becker, Carl Johan, "The Coinages of Harthacnut and Magnus the Good at Lund c. 1040–c. 1046", *Studies in Northern Coinages of the Eleventh Century*, København 1981, s. 119-174.
- Bendixen, Kirsten, *Danmarks mønt*, 2. udgave, København 1976.
- Bendixen, Kirsten, "Mønternes funktion i Danmark i perioden c.1075–c.1300 belyst ved skriftlige og numismatiske kildeudsagn", *Fortid og Nutid* XXVII:1, 1977, s. 4–20.
- Carelli, Peter, *Från Vespasianus till Leopold II*, Lund, 2005.
- CNS = *Corpus Nummorum Saeculorum IX–XI qui in Suecia reperti sunt*, Stockholm 1975– (hidtil 9 bind, foruden on-line publikationer)
- Coupland, Simon, "Great David's Greater Son? The Portrait Coinage of Louis the Pious", Philippe Depreux & Stefan Esders (red.), *La productivité d'une crise. Le règne de Louis le Pieux (814–840) et la transformation de l'Empire Carolingien*, Ostfildern 2018, s. 37–63.
- DMS = Jørgen Steen Jensen m. fl. (red.), *Danmarks middelalderlige skattefund*, 2 bind, København 1992.
- Duplessy, Jean, *Les monnaies françaises royales*, vol. 1, Paris-Maastricht 1988
- Erslev, Kristian, "Roskildes ældste Mønter. Studier til dansk Mønt-historie", *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1875, s. 117–185.
- Galster, Georg, "Danmarks Mønter", Svend Aakjær (red.), *Nordisk Kultur XXIX. Mønt*, Stockholm 1936, s. 139–200.
- Galster, Georg, *Unionstidens udmøntninger*, København 1972.

- Grinder-Hansen, Poul, Michael Märcher, Finn Ole Nielsen, Signe Nygaard, Peter Pentz, "Skatten fra Østermarie", *Nationalmuseets Arbejdsmark* 2013, s. 140-155.
- Gullbekk, Svein, "Renovatio monetæ i middelalderen", *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1992–93 (1997), s. 52–87.
- Hatz, Gert, *Die deutschen Münzen des Fundes von Burge I, Ksp. Lummelunda (tpq 1143)* (Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis. Nova series 16), Stockholm 2002.
- Hede, Holger, *Danmarks og Norges mønter 1541-1814-1977*, 3. udgave, København 1978.
- Heijne, Cecilia von, *Särpräglat. Vikingatida och tidigmedeltida myntfynd från Danmark, Skåne, Blekinge och Halland (ca 800–1130)*, Stockholm 2004.
- Ingvardson, Gitte Tarnow, "Sjælefrelse eller lommespild – møntfundene i Hedensted Kirke", *Hedensted Kirke. Undersøgelser og restaureringer*, Odense 2016, s. 78–97.
- Jonsson, Kenneth, "Övergångskedet mellan vikingatiden och medeltid och uppkomsten av den medeltida myntningen i Sverige ca 1050–1200", *Hikuin* 11, 1985, s. 189–206.
- Jonsson, Kenneth, "Det yngsta fastlandssvenska skattfyndet med vikingatidsmynt", *Svensk numismatisk Tidskrift*, 1986, nr. 7, s. 168–171.
- Jonsson, Kenneth, "The Coinage of Cnut", *The Reign of Cnut*, Leicester 1994, s. 193–230.
- Jonsson, Kenneth, "Från utländsk metall till inhemskt mynt", *Myntningen i Sverige 995-1995 (Numismatiska Meddelanden XL)*, Stockholm 1995, s. 43-61.
- Jonsson, Kenneth, "Myntfynd i Småland", *Gunnar Ekströms professur i numismatik, Numismatiska Forskningsgruppen, Verksamhetsberättelse 2003*, s. 2-8.
- Jonsson, Kenneth, "En dansk mynttyp i Venngarnskatten", *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, 2007, s. 69–71.
- Jonsson, Kenneth, "The earliest coinage on Gotland and in the Baltic countries", *XV International Numismatic Congress Taormina 2015. Proceedings*, bind 1, Rom–Messina, 2017, s. 1128–1132.

- Jonsson, Kenneth & Christian Mühlenbock, "Myntfynden från Edsleskogs kyrkoruin", *Myntstudier* 2024:1, s. 1–21.
- Krämmer, Michael, *Sølv, guld og penninge. Betalingsmidler, møntvæsen og pengemål i tidlig dansk middelalder*, Sorø 2017.
- Lagerqvist, Lars O., *Svenska Mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt*, Stockholm 1970.
- Leimus, Ivar, "From Prehistory to History. Money in Livonia in the Thirteenth Century", Anti Selart (red.), *Baltic Crusades and Societal Innovation in Medieval Livonia, 1200–1350*, Leiden-Boston 2022, s. 164–188.
- Malmer, Brita, *Serpents and Crosses*, Stockholm 2023.
- Moesgaard, Jens Christian, "Renæssance", *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, 2006:3, s. 93–100.
- Moesgaard, Jens Christian, "Kongemagt og samfund belyst ved møntvæsenet i anden halvdel af 1000-tallet. Nogle kommentarer til Gitte Ingvarðsøns syntese om Svend Estridsens mønter", *Historisk Tidsskrift* 117–1, 2017a, s. 97–118.
- Moesgaard, Jens Christian, "Charlemagne's and Louis the Pious' portrait coinage: a special ceremonial or an ordinary currency issue?" *Nummi et Humanitas*, Warszawa 2017b, s. 113–130.
- Myrberg, Nanouschka, *Ett eget värde. Gotlands tidigaste myntning, ca 1140-1220*, Stockholm 2008.
- North, Jeffrey J., *English Hammered Coinage*, bind 1, 3. udgave, London 1994.
- Poulsen, Thomas Guntzelnick, "De danske udmøntninger under Svend Estridsens sønner 1074–1134", *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 2015 (2016), s. 117–221.
- SM 2022 = *Sveriges mynt 1521–2021*, 2. udgave ved Dan Carlberg, Bengt Hemmingsson og Magnus Wijk, Skyttorp 2022.
- Zachrisson, Torun, *Gård, gräns, gravfält*, Stockholm 1998.

Numismatiska forskningsgruppen 2023

Besöksadress: Lilla Frescativägen 7

Postadress: Stockholms universitet, 106 91 Stockholm

Hemsida: www.archaeology.su.se/numismatiska

E-post: numismatik@ark.su.se

Föreståndare: Jens Christian Moesgaard, professor, tel. 08-674 76 80,

e-post: jens.christian.moesgaard@ark.su.se

Kenneth Jonsson, professor emeritus, tel. 08-674 77 55,

e-post: kenneth.jonsson@ark.su.se

Gitte Ingvardson, forskar (från 2022-11-01 till 2023-02-28, halvtid),

e-post: gitte.ingvardson@luhm.lu.se

Ylva Öd, redaktionssekreterare tel. 08-674 77 50,

e-post: ylva.od@ark.su.se

Personer anknutna till NFG

Eeva Jonsson, doktorand, Åbo Universitet.

e-post: eeva.k.jonsson@utu.fi

Bo Gunnarsson e-post: bosse.gunnarsson@live.com

Viacheslav Kuleshov, e-post: viacheslav.kuleshov@ark.su.se

Lennart Lind e-post: lennart.sture.lind@gmail.com

Gert Rispling

© Numismatiska forskningsgruppen och förf.
Layout: Ylva Öd

Numismatiska forskningsgruppen

www.su.se/numismatiska-forskningsgruppen

Stockholms
universitet